

60 ปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

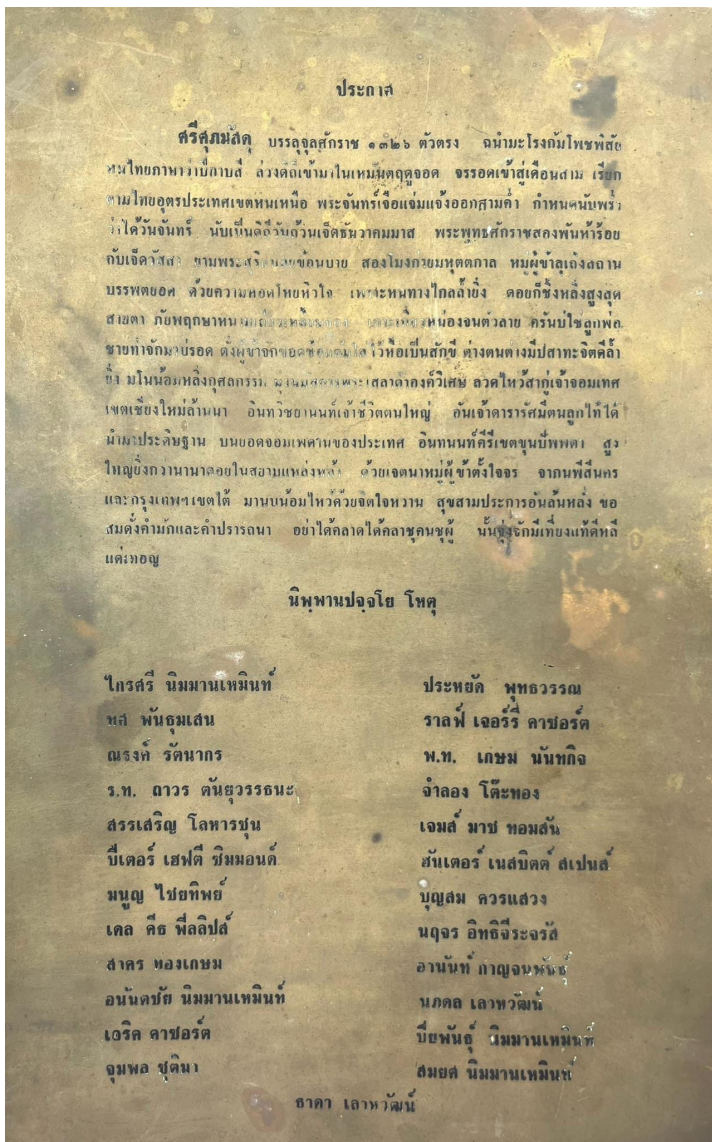
ปาฐกถาพิเศษ¹

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์

ผมมาเป็นอาจารย์ที่คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2519 แต่ที่จริงแล้วผมขึ้นมาเชียงใหม่ (ครั้งแรก) ในปีเดียวกับที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เริ่มทำการเปิดสอน คือปี พ.ศ. 2507 (ตอนนั้นอายุ 17 ปี) มีหลักฐาน หลักฐานนี้จารึกไว้บน “แผ่นทอง” (ทองเหลือง) โดยอาจารย์ไกรศรี นิรมานเหมินท์ ในปีนั้นคือคุณน้ำผม (พันโทเกษม นันทกิจ) เป็นเพื่อนกับอาจารย์ไกรศรี อาจารย์ไกรศรีท่านเชิญมาว่า เราไปเดินขึ้นดอยอินทนนท์ด้วยกันไหม ผมไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ (น้ำเป็นคนเลี้ยง ช่วงเข้ามาเรียนหนังสือในกรุงเทพมหานคร) น้ำก็เลยพาผมมาเชียงใหม่ด้วย ผมก็รู้ว่าปีไหน พอมาดู (แผ่นจารึกที่อาจารย์ไกรศรีทำขึ้นเป็นที่ระลึกให้ทุกคนที่ร่วมคณะเดินทางขึ้นดอยอินทนนท์) คือปี พ.ศ. 2507 ขึ้นไปถึงยอดดอยอินทนนท์คือวันที่ 7 ธันวาคม ผมจำไม่ได้ว่าไปถึงเมื่อไหร่แต่ที่จารึกไว้ว่าไปถึงป้ายสอง แต่ผมจำได้ว่ามันหนาวมาก 5 องศา ตอนป้ายสองบนยอดอินทนนท์ขณะที่ยังไม่ถึงถนน น้ำผมก็เห็นผมเย็นมาก ใส่เสื้อเท่าไรก็ไม่หายหนาว เป็นครั้งแรกที่น้ำผมเอาปรังดีให้ผมกิน กินนิดหน่อย มันร้อนไปทั้งตัวเลย แต่ที่อยากจะเล่าคือ การเดินขึ้นดอยอินทนนท์ครั้งนั้น ทำให้ผมประทับใจมาก เพราะระหว่างเดินทางผมก็ได้พบปะผู้คน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ผมรู้จักเขาเลย ผมมาจากภาคกลาง ภูมิหลังของผมคือ พ่อผมเป็นคนบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

¹ ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “60 ปี สังคมศาสตร์: องค์ความรู้สู่สังคม” วันที่ 19 มิถุนายน 2567 ณ ห้องประชุม ธนิ พหลโยธิน การแสดงปาฐกถาเป็นส่วนหนึ่งของงาน กิจกรรมเฉลิมฉลอง คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ครบรอบ 60 ปี ถอดคำบรรยายโดย เสาวรีย์ ชัยวรรณ ตรวจทานโดย ศ.ดร. อานันท์ กาญจนพันธุ์ แล้ว และบรรณาธิการโดย วสันต์ ปัญญาแก้ว

แม่เป็นคนบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ผมก็อยู่กับสวนทุเรียนกับทุ้งนา ไม่รู้เรื่องอื่นเลย นอกจากเข้าไปเรียนกรุงเทพ พอขึ้นมาเชียงใหม่ เดินขึ้นดอยอินทนนท์ผมรู้สึกว่ามีอะไรให้ผมรู้จักเยอะเลย แล้วผมประทับใจตั้งแต่บัดนั้นมา ตั้งใจเลยว่า ชีวิตนี้ผมคงจะต้องมาอยู่เชียงใหม่ ผมอยากเป็นอาจารย์ อยากมาศึกษาที่นี่แหละ สิ่งที่ผมไม่รู้จัก เพราะที่กรุงเทพ ผมก็รู้จักหมดแล้ว แล้วผมก็เบื่อมากเลย สิบสองปีที่อยู่ที่กรุงเทพ ชีวิตนี้ อยากจะมาอยู่ที่เชียงใหม่ อยากจะมาศึกษาวัฒนธรรมผู้คนที่นี่หลากหลาย แต่ว่าผมก็ไม่ได้เรียนสังคมศาสตร์โดยตรง เพราะตอนนั้นวิชาสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ผมยังไม่รู้จักเลย ผมก็เลยไปเลือกเรียนรัฐศาสตร์ (ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จริงๆ มีสังคมวิทยา มานุษยวิทยา แต่ผมไม่ได้เลือก เพราะผมไม่รู้ และที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ข้างๆ คณะรัฐศาสตร์ คือคณะสังคมสงเคราะห์ก็มี “แขนงวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา” แต่ (ตอนนั้น) ผมไม่รู้จัก จนกระทั่งผมจบรัฐศาสตร์ แล้วไปเรียนปริญญาโทสาขาประวัติศาสตร์ (ที่มหาวิทยาลัยคอร์เนล สหรัฐอเมริกา) และทำวิทยานิพนธ์เรื่องประวัติศาสตร์นิพนธ์ในล้านนา

“แผ่นตอง” แผ่นจารึกที่ ไกรศรี นิมนานเหมินท์ จัดทำและมอบให้เป็น
 ที่ระลึกแก่คณะเดินทางสำรวจขึ้นยอดดอยอินทนนท์ ต้นเดือนธันวาคม
 พ.ศ. 2507 และ อานันท์ กาญจนพันธุ์ ตอนนั้นยังเป็นเด็กหนุ่ม คือ 1 ในนั้น

ที่คอร์เนล ผมไปเรียนประวัติศาสตร์ยุคโบราณ พอไปเรียนปีแรกคือ พ.ศ. 2513 ผมเรียนเทอมแรก อาจารย์ผมเก่งมากชื่อ Oliver W. Wolters (1915 - 2000) ท่านเป็นลูกศิษย์ของ D. G. E. Hall (1891 - 1979) ซึ่งเป็นปรมาจารย์ด้านประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผมฟังไปแล้วคล้อยไปกับว่า งงมากเลยว่า ผมมาจากรัฐศาสตร์แล้วประวัติศาสตร์มันว่ายังไง พอปลายเทอม ผมก็เข้าไปหาอาจารย์ Wolters ขอคำปรึกษาว่า ถ้าผมจะเอาดีทางด้านประวัติศาสตร์ผมควรจะทำอย่างไรดี อาจารย์ก็บอกว่า “ไปเรียน Anthropology สิ” ผมก็รู้ว่า Anthropology (หรือมานุษยวิทยา) คืออะไรไม่รู้เรื่อง แต่ก็ลองไปลงเรียนดู วิชาแรกคือ Ethnology of Mainland Southeast Asia หรือ “ชาติพันธุ์วิทยาของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป” ซึ่งมีอาจารย์ Thomas A. Kirsch (1930-1999) สอน ซึ่งตอนหลังมาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของผม ปัจจุบันท่านก็เสียชีวิตไปแล้ว

อาจารย์ก็สอนไป แต่ผมไม่รู้่ววิชานี้บ้าอะไร มันพูดไม่รู้เรื่องเลย กลุ่มชาติพันธุ์ผมก็พบว่าตายละ เมืองไทยจริงๆ มันนิดเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชีวิตเรามันสัมพันธ์กับผู้คนมากมายมหาศาล เราไม่เข้าใจ เพราะเราเรียนแบบแคบๆ รัฐศาสตร์(ตอนนั้น)ก็เรียนแต่เรื่อง รัฐบาลราชการไทย สังคมไทย กฎหมายไทย มันแคบมาก (วิชาชาติพันธุ์วิทยาของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป) ก็เลยทำให้ผมเปิดกะโหลก เห็นภาพโลกที่มันใหญ่โตมโหฬาร และจริงๆ แล้วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสัมพันธ์กันอย่างมากมหาศาล ผมก็เลยเรียนวิชามานุษยวิทยาใหญ่เลย เพราะจริงๆ แล้ววิชาประวัติศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยคอร์เนล สอนอยู่ 4 วิชา ที่เหลือจากนั้นต้องไปอ่านกับอาจารย์ คุณอยากทำอะไรก็ไปอ่านเรื่องนั้นๆ กับอาจารย์ผมก็อดส่ำห้ำน้ำข้ามทะเลมาเรียน Cornell University สอนผม 4 วิชา ผมก็เลยหันไปเรียนตามที่อาจารย์ Oliver W. Wolters แนะนำ คือไปเรียน Anthropology

(ตอนแรก)ผมก็ไม่รู้เรื่อง ก็เรียนตั้งแต่วิชาปี 1 แต่ที่จะเอาเกรดได้ต้องเป็นวิชาปี 3 ปี 4 ขึ้นไป เราเรียนแต่ไม่ต้องสอบ ทำ paper (บทความวิชาการ) ก็ได้วิชามานุษยวิทยามา 10 วิชา พอ(เรียนจบ)ผมกลับมา ก็ตั้งใจจะมา(ทำงานอาจารย์) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เลย กลับมาปี พ.ศ. 2518 มช. ยังไม่เปิดรับอาจารย์ ผมก็เลยไป

ทำงานกับอาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ แปลหนังสือของ D. G. E. Hall เรื่อง A History of Southeast Asia มาเป็นภาษาไทย ผมก็ช่วยอาจารย์ชาญวิทย์ เป็นบรรณาธิการ (หนังสือแปลเล่มนั้น)² พอถึงเวลาที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เปิดรับสมัครอาจารย์ ผมก็ไปที่ภาควิชาประวัติศาสตร์ (คณะมนุษยศาสตร์) ภาควิชาประวัติศาสตร์บอกว่า เขายังไม่รับ (อาจารย์ที่เชี่ยวชาญด้าน)ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประวัติศาสตร์ล้านนา ก็ไม่รับ เราอุทิศสำหรับเรียนล้านนามาเพื่อจะมาอยู่เชียงใหม่ แต่เขาบอกว่า เขาจะเอาอาจารย์เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์ยุโรปกับอเมริกา

ตอนนั้นอาจารย์สุเทพ สุนทรภัสช์ ซึ่งก็เป็นอาจารย์อาวุโส (ที่ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) ท่านก็กรุณาผมอย่างยิ่ง ท่านดู Transcript ของผมแล้ว มีแต่วิชาเรียนด้านมานุษยวิทยาทั้งนั้น ประวัติศาสตร์มีอยู่ 4 วิชา ท่านบอก(อานันท์) มานี้ดีกว่า ให้มาสอบเข้าเป็นอาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ ดีกว่า ตอนนั้นมี 2 คน คือผมกับอาจารย์เบญจา จิรภัทรพิมล (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) เข้ามาทำงานพร้อมกันในปี พ.ศ. 2519 ก็มาพบอาจารย์อาวุโสหลายท่าน อาจารย์สมหมาย เปรมจิตต์ อาจารย์สุวิทย์ รุ่งวิสัย อาจารย์ไทพีศรีนันทิภักดีกุล อาจารย์ขวัญใจ ไทยทอง ท่านเหล่านี้ได้วางพื้นฐานการศึกษา หรือการวิจัยในภาคเหนือไว้อย่างดี อาจารย์สมหมายให้ความสำคัญกับเรื่องเอกสารโบราณต่างๆ ซึ่งผมก็ต้องอ่านงานพวกนี้ แต่ผมอ่าน “คำเมือง” (อักษรธรรมล้านนา) ไม่ได้ ผมพยายามเรียนแล้ว แต่ผมสมาธิสั้น ผมก็เรียนกับอาจารย์สิงห์ วรรณสัย ไปเรียน “ภาษาคำเมือง” เรียนแทบตายไม่ได้สักตัว ผมก็ต้องมาอาศัยท่านอาจารย์สมหมาย ท่านปวีรวรรต อาศัยอาจารย์อีกหลายท่านที่ปวีรวรรตเอกสารเหล่านั้นไว้ ก็ได้อ่านเอกสารโบราณ (อักษรล้านนา) ส่วนท่านอาจารย์สุวิทย์ รุ่งวิสัย อาจารย์ท่านอื่น อาจารย์ยุคหนึ่งที่ทำงานมาก่อนผม ท่านได้วางรากฐาน นอกจากเอกสารโบราณในล้านนา อาจารย์เกษม บุรกลีกร

² ดี.จี.อี. ฮอลล์. 2522. **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้**. (เล่ม 1 และ เล่ม 2). ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการแปล) กรุงเทพมหานคร. มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ท่านทำงานวิจัยเกี่ยวกับ Social Profile ไปทำข้อมูลพื้นฐานต่างๆ ของจังหวัดภาคเหนือเรากลับมา เราสบายมากเลย เพราะว่าทุกจังหวัดมีข้อมูลพื้นฐานหมดเลย ผมเข้ามาทำงานรู้สึกสบายมาก คือเรามีข้อมูลที่เราจะไม่ต้องไปเริ่มต้น สามารถต่อยอดทันที จากงานวิจัยพวกนี้ ซึ่งทำให้ผมรู้สึกว่าภูมิใจที่ได้มาอยู่ภาควิชานี้ อันนี้เป็นประกาแรกที่ยากจะเล่าว่า ได้มีการวางรากฐานเป็นอย่างดี ที่ทำให้เรามาใช้ความรู้ที่ท่าน (อาจารย์รุ่นก่อนหน้าของคณะสังคมศาสตร์) ทำมา ได้ต่อยอด

พอรุ่นผมกลับเข้ามาเป็นอาจารย์ ตอนนั้นคณะสังคมศาสตร์ไม่ได้มี 4 ภาควิชา (ดังที่เป็นตอนนี้เป็นคือภูมิศาสตร์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สังคมศาสตร์กับการพัฒนา และสตรีศึกษา) มันมีครบทุกภาควิชา(ในทางสังคมศาสตร์แบบอเมริกัน คือภูมิศาสตร์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และการบัญชีและบริหารธุรกิจ – บก.) เราอยู่ชั้นเดียวกัน ชั้น 4 ตึก 3 ห้องพักอาจารย์ เป็นผากระดานกันเปิดโล่งด้านบน ผมเป็นคนพูดเสียงดัง ผมพูดจากมุมหนึ่งมันดังไปอีกห้องหนึ่ง เค้ก็คงไม่ค่อยชอบหน้าผม เพราะพูดเสียงดังมาก คือมันไม่มีผ้าปิดด้านบนแบบนี้ คุยกันเสียงดังมาก แต่ว่ามีความสนิทสนม ตอนเที่ยงก็ไปกินข้าวด้วยกันที่ห้องกินข้าวคณาจารย์ ซึ่งตอนนี้เป็นห้องประชุมชั้น 4 ของภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ไปกินข้าว คุยกันสนุก ประเด็นก็คือว่า การที่อยู่ด้วยกันทุกภาควิชา ซึ่งมีความหลากหลาย เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ การบัญชี ภูมิศาสตร์ (และสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) คือคณะสังคมศาสตร์เราครบเครื่อง เรามาอยู่ด้วยกัน คุยกันไปมาถูกคอ งานวิจัยแรกที่ผมทำ ผมไม่ได้ทำกับอาจารย์ในภาควิชาสังคมวิทยา เพราะผมยังไม่ได้เรียน(โดยตรง) ผมก็แค่ปริญญาโท ประวัติศาสตร์ (แต่ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง ประวัติศาสตร์นิพนธ์ในล้านนา) ผมไปทำร่วมกับอาจารย์วสันต์ ศิริพลและอาจารย์ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ ซึ่งเป็นอาจารย์ภาควิชา เศรษฐศาสตร์ ทำงานวิจัยแรกคือ “เศรษฐกิจชาวเขา” เดินขึ้นดอยกันไป ตอนนั้นคณะสังคมศาสตร์มีรถยนต์ Land Rover คันหนึ่ง ก็เอาผมไปปล่อยในป่า ไปถึงเสร็จก็บอกอาจารย์กลับเองนะ ผมเดินขึ้นไปดอยสามหมื่น (ขุนเขาแนวรอยต่อระหว่างจังหวัดเชียงใหม่กับจังหวัดแม่ฮ่องสอน) รถคณะเขาเอาผมไปปล่อยตอน 7 โมงเช้า เดินไปถึง 2 ทุ่ม ตอนนั้นยังหนุ่มอายุ 20 กว่ายังเดินไปได้ แต่ถ้าเดี๋ยวนี้เดินไปไม่ได้ละ เขาพึ่งแ่นี้ก็เล่าให้ฟังว่า การทำงานวิจัยมันต้องร่วมมือกันระหว่างสาขา ตอนนั้นเราไม่ได้แยกกัน

เราอยู่คณะเดียวกัน เราก็ทำวิจัย ทำงานร่วมกับสาขาเศรษฐศาสตร์ เพราะเป็นเรื่องเศรษฐกิจชาวเขา (ต่อมา) พอผมเรียนจบปริญญาเอกมานุษยวิทยากลับมา ผมก็ได้มีโอกาสทำงานวิจัยกับทางภูมิศาสตร์ อาจารย์จิระ ประังเขียว ก็ทำงานกับผม อาจารย์เสน่ห์ ญาณสาร อาจารย์อุไรวรรณ ต้นกิมยง ทำโครงการเรื่องการวิจัยป่าต้นน้ำดีมากเลย เพราะว่าเราไม่รู้เรื่องภูมิศาสตร์ ตอนผมไปเรียนปริญญาเอกได้ไปเรียนมานุษยวิทยาเศรษฐกิจ (Economic Anthropology) คนในประเทศไทย(ตอนนั้น) บอกไม่รู้จัก มีผมเรียนคนเดียว เพราะถ้าเป็นมานุษยวิทยา ส่วนใหญ่จะเป็นมานุษยวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Anthropology) ดังนั้นทำให้ผมเป็น “ลูกผสม” เป็นมานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ มานุษยวิทยาเศรษฐกิจ และได้ภูมิศาสตร์เป็นเพื่อนร่วมงานด้วย แต่ว่า(ตอนนั้น)ลำบาก ปล่อยให้เดินขึ้นดอยสูงชัน รถยนต์ Four Wheel Drive ยังขึ้นแทบไม่ได้ ต้องให้นักศึกษาไปนั่งท้ายรถขย่ม ไม่อย่างนั้นขับขึ้นไม่ได้ ไปงานแรกที่หมู่บ้าน “ยังเมิน” ภาษาคำเมืองแปลว่า “ไปถึงแล้วต้องอยู่นาน” กลับไม่ได้ (ปัจจุบันคือ หมู่ 3 ตำบลยังเมิน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่) ผมก็ไปอ่านที่กำแพงวัดวัดนี้ได้รับการบูรณะจากครูบาศรีวิชัย ท่านครูบาศรีวิชัยท่านเดินขึ้นมาถึงนี้เลยเหรอ ผละงมมากเลย อีกที่หนึ่ง บ้านขุนสาโน (ปัจจุบันคือ หมู่ 5 ตำบลโป่งสา อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน) หมู่บ้านมั่งอยู่กับชาวกะเหรี่ยง สมัยนั้นองค์ความรู้ของเรา (จริงๆ) ผมไม่ชอบคำว่า “องค์ความรู้” เพราะความรู้ทางสังคมศาสตร์มันไม่ใช่อยู่ในตำรา แต่เป็นความรู้ที่ได้จากการวิจัย - เคลื่อนไหว มีพลวัต) และผมดีใจที่ได้มาอยู่ที่นี่ (ที่คณะสังคมศาสตร์) เพราะว่าผมมีข้อมูลวิจัยพื้นฐานที่ทำให้ผมสามารถต่อยอดได้ และมีความรู้หลายสาขา ทำให้เราได้เปิดหูเปิดตา และเป็นความรู้ที่กว้างขวางออกไป ไม่ปิดหูปิดตา เพราะว่าความรู้ในโลกปัจจุบัน มีการปิดหูปิดตาเยอะมาก

ในตอนนั้นมีความเชื่อว่าคนม้งทำนาไม่เป็นทำเป็นแต่ “ไร่เลื่อนลอย” ผมก็บอก “แต้กา” (ภาษาคำเมือง เป็นคำพูดเชิงตั้งคำถามว่า จริงหรือ? - บก.) เราต้องการจะไปตรวจสอบความรู้ที่เชื่อๆ กันมา “มันแต้กา” ผมก็ขึ้นไป ขุนสาโน ขุนน้ำแม่สา คนอยู่ขุนน้ำ น้ำมันก็ไหล คนม้งทำนา นาดำ เขาเรียนจากคนกะเหรี่ยง ดังนั้นที่เขาเชื่อๆ กันเป็นแค่มายาคติ อคติ เป็น “วาทกรรม” (บดบังความจริง) เราไปพบว่าจริงๆ ไม่ได้เป็น อย่างว่าทั้งหมดพอเรารู้จักทำให้เราเข้าใจว่า ความรู้ของคนบนพื้นที่สูงยังมีอีกหลากหลาย

ที่เรายังไม่รู้ อีกเยอะมากมาย ดังนั้นต่อมามผมก็เลยเกิดความสนใจทำโครงการเกี่ยวกับการจัดการต้นน้ำ การจัดการทรัพยากรบนที่สูง

ความรู้ของเราไม่ใช่เป็นความรู้ที่สำเร็จรูป จึงไม่อยากใช้คำว่า “องค์ความรู้” เพราะองค์แปลว่า Body of Knowledge หมายถึง ตำราที่ยุติแล้ว แต่ความรู้ทางสังคมศาสตร์เป็นความรู้ที่มีพลวัต มันได้ทั้งหมดมาจากการวิจัย เพราะการวิจัยมาจากการตรวจสอบว่า ที่เขาว่าเป็นทฤษฎีต่างๆ มันจริงไหม มันต้องตรวจสอบ ถ้าเชื่อก็ไม่ต้องทำวิจัย ตอนนั้นคณะสังคมศาสตร์เราก็ตั้งเป็นศูนย์วิจัยสังคม ก่อนที่จะกลายเป็นสถาบันวิจัยสังคม (ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่) อยู่ชั้น 3 ตึก 3 ตอนนี้เป็นสำนักงานภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มีอาจารย์ประเสริฐ พันธชาติ อาจารย์เกษม บุรกลีกร (ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการคนแรกของ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) และอาจารย์สมพงษ์ ชิวสันติ³ ท่านก็ขยันกันมากไปทำ Social Profile เต็มไปหมด อาจารย์ประเสริฐสนใจเรื่องพวกนี้มาก วางรากฐานไว้ดี ข้อมูลสังคมพื้นราบมันดีแล้ว ผมก็อยากจะไปศึกษาบนที่สูง ผมก็ไปศึกษาได้เห็นว่า มันมีมายาคติในสังคมไทยเยอะมาก (เริ่มจาก การปลูกข้าวของคนบนที่สูง ที่เจ้าหน้าที่รัฐ นักวิชาการยุคนั้นมองว่า “ทำไม่เป็น” - บก.)

อีกมายาคติหนึ่งคือเรื่อง “ไร้เลือนลอย” เวลาทำงานวิจัย(โครงการนี้)ผมไม่ได้ทำกับเฉพาะคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยด้วยกัน แต่ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ด้วย มีวันหนึ่งมีผม อาจารย์อุไรวรรณ ตันกิมยง เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ขึ้นไปยอดดอย ดอยหนึ่ง .. ผมยืนบนยอดดอยและมองไปอีกยอดดอยหนึ่ง ผมถามเจ้าหน้าที่ป่าไม้ว่า “คุณเห็นอะไรใหม่ในอีกยอดดอยหนึ่ง?” เจ้าหน้าที่ป่าไม้ตอบว่า “ไร้เลือนลอย” คือแกไม่ต้องคิด

³ ทั้งสามท่านคือกลุ่มอาจารย์คณะสังคมศาสตร์ที่ร่วมกันก่อตั้งศูนย์วิจัยสังคม ในคณะสังคมศาสตร์ จนต่อมาสถาปนาก่อตั้งขึ้นเป็น สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2524 อาจารย์ทั้งสามท่านปัจจุบันเสียชีวิตหมดแล้ว และสถาบันวิจัยสังคม ถูกยุบรวมปรับโครงสร้างใหม่ภายใต้สถาบันวิจัยพหุศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566

เลยว่า ถ้าเกิดเป็นที่บ้นยอดดอย มันต้อง “ไร้เลื่อนลอย” ผมก็บอกดูให้ดี ๆ ว่ามันมีอะไร ต่อหน้าต่อต่ายังมองไม่เห็น ที่จริงอีกด้านหนึ่ง มีหมู่บ้าน มีที่ทำกินก็คือ “ไร่มุนเวียน” และป่า การรักษาป่าก็คือ “ป่าชุมชน” คือบ้นยอดของภูเขา เขามีการจัดการที่ดิน เป็นที่ อยู่อาศัย ที่ทำกิน และที่อนุรักษ์ แต่ว่าเจ้าหน้าที่ป่าไม่มองไม่เห็น เพราะมันมีมายาคติ มันเหมือน “เส้นผมบังภูเขา” ดังนั้นหน้าที่การวิจัยของเราคือ ไปเขียนเส้นผมนั้นออก เท่านั้นเอง ที่ผมทำมาทั้งหมดคือแค่ไป “เขียนเส้นผมที่บังภูเขา” เขาอาจจะไม่ค่อยชอบ ผมเท่าไร เพราะว่า “เขียน” ไปถูกตาเขาบ้าง ..

ตอนไปเรียนต่อปริญญาเอกมานุษยวิทยา (หลังจากเข้าเป็นอาจารย์คณะ สังคมศาสตร์แล้ว) ผมก็รู้สึกเพราะอ่านทฤษฎีมากก็คิดว่าตัวเองเก่ง คงรู้หมดแล้ว แบบกว้าง(ทางความคิด) แต่จริง ๆ พอกลับมาเมืองไทย ไม่รู้สักอย่าง ทฤษฎีมันอธิบาย ไม่ได้เลย คือมันไม่เข้า คือมันมีความท้าทายของข้อมูลที่อยู่ต่อหน้าเรา ที่เราอธิบาย ไม่ได้ เราจะต้องหาวิธีการที่จะเข้าใจให้ได้ ไม่อย่างนั้นเราก็จะติดอยู่กับมายาคติ หรือ อคติมากมาย ดังนั้นถ้าเป็นอย่างนั้น สังคมศาสตร์ก็ไม่มีอะไรเป็นประโยชน์กับสังคมเลย สังคมศาสตร์เราเป็นความรู้สังคมเพราะว่าเราก็ไม่ได้ทำอะไรมาก แค่ไปเปิดหูเปิดตา เปิดมิติ เปิดมุมมองใหม่ ทำให้เกิดการ ตื่นตัว เข้าใจในสิ่งที่ “เส้นผมบังภูเขา” เอาไว้ อันนี้ผมคิดว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ที่คณะสังคมศาสตร์ในสาขาต่างๆ ที่ทำวิจัย ได้ช่วย ศึกษาค้นคว้ารวบรวมสังเคราะห์ความรู้ขึ้นมาใหม่ ให้มันแตกต่างจากความเข้าใจเดิม ที่มีอยู่

เรื่องหนึ่งที่ผมทนแทบไม่ได้ คือเรื่องเกี่ยวกับ “ไร่มุนเวียน” ที่เขาเรียกกันว่า “ไร้เลื่อนลอย” มัน “เลื่อนลอย” ตรงไหน ในปีหนึ่งที่ผมได้รับทุนจากกรมป่าไม้ ประมาณ 10 ล้านบาท ต้องการจะพิสูจน์ว่าไร่มุนเวียนมันมุนเวียนจริงรึเปล่า มีอาจารย์ไพฑูรย์ เสงสุวรรณกับอาจารย์ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี ร่วมกันทำ และทีมวิจัยในหมู่บ้าน อีก 100 กว่าคน จากหลายหมู่บ้าน หมู่บ้านที่ว่านี้คือ บ้านเซโดซา อำเภอมะแม่ม จังหวัดเชียงใหม่ คือเราไม่ได้ทำวิจัยแบบมาคนเดียว แต่เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม มีนักวิทยาศาสตร์มาร่วมด้วย องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง วันหนึ่ง ผมก็เดินทางไปวิจัยสำรวจ ระหว่างเดินทางก็เจอเขาเพิ่งเกี่ยวข้าว แต่มันมีต้นอะไรไม่รู้

ขึ้นเต็มเลย (ในไร่ข้าว) ผมก็งงๆ ไปถ่ายรูป ก็ยังไม่รู้ละ ผมก็ไปถามชาวบ้านว่า ต้นอะไร คือในไร่หมุนเวียนที่เกี่ยวข้องแล้ว เราก็เรียกว่า “ไร่หมุนเวียน” มันเผาแล้วก็ไถ้หมดทุกอย่าง แต่นั่นมันมีต้นอะไรไม่รู้ขึ้นเต็มไปหมด นี่คือ ต้นหวาย หน่อหวาย ขึ้นเต็มไปหมด ถ้าเป็นหน่อจะเป็นอาหารของทางเหนือ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผมไปหลวงพระบาง ต้องสั่ง “อ่อมหน่อหวาย” กินแล้วขึ้นสวรรค์เลย อร่อยมาก และเรา(คนพื้นราบ) อดกิน เพราะเราไม่เชื่อว่ามันมีอย่างนี้ หน่อหวายมีทั่วไปในเมืองลาว ทางภาคเหนือของประเทศไทยก็มี แล้วพอโตเป็นหวายขึ้นมาเขาก็เอามาทำตะกร้าสาน ก็มีประโยชน์มากเลย

ไร่หมุนเวียน บ้านเซโดชา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
ภาพ: อาพันธ์ กาญจนพันธุ์ 3 มีนาคม พ.ศ. 2546

ผมเอารูปนี้ไปประชุมสัมมนาที่ต่างประเทศ ตอนนี้นักวิชาการคนสำคัญเรื่อง “ไร่หมุนเวียน” ระดับโลก เขากำลังจะทำหนังสือประมวลภาพที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของ “ไร่หมุนเวียน” ทั่วโลก เขาก็เอาไปทำกราฟฟิกใส่คำอธิบายให้ “Shifting cultivators do not weed their fields blindly but engage in a continuous evaluation of which plants are potentially useful and should be retained.”

ตอนที่ผมขึ้นไปศึกษาตอนที่ไร่ข้าวบนดยอยยังมีข้าวอยู่มีต้นพืชประมาณ 120 ชนิด อยู่ในไร่หมุนเวียน แค่ว่าทุกอย่างก็เยอะแล้ว มะเขือ แตงไม่รู้กี่ชนิด แตงนานาชนิด ผมไปหยิบแตง กินบนยอดดอยมันอร่อยมาก หวานอร่อย แล้วแตงมันมีน้ำเยอะ ผมกินแตงข้างล่างไม่อร่อยเท่านี้ ... ต้นหวายมันขึ้นยังงี้ ใ้ยังงี้ .. ทำให้คนรู้จักมากขึ้นว่า คุณค่าของไร่หมุนเวียนมันไม่ใช่แค่ข้าว แต่มีอาหารนานาพันธุ์ และพืชทางชีวภาพสะสมจำนวนมาก บนที่สูงมีเมล็ดพันธุ์เยอะมาก ดังนั้นความหลากหลายทางพันธุกรรมนี้มีความสำคัญมากต่อการรักษาพื้นดินบนที่สูง

20 ปีมาแล้วที่เราทำวิจัยเรื่องพวกนี้แต่คนส่วนใหญ่ก็ยังไม่ค่อยเข้าใจ “เขี่ยเส้นผมยังไม่ออกจากตาคน” ความรู้ระดับโลกเขาไปกันถึงไหนแล้ว แต่เราก็กังไม่เห็นอยู่ดี

ดังนั้นความรู้ “สังคมศาสตร์สู่สังคม” ต้องพยายาม คือถ้าเขายังไม่เห็นก็ต้องทำให้เขาเห็นให้ได้ เพราะว่าถ้าไม่เห็นก็จะไม่รู้คุณค่า เวลานี้เรามี “ปัญหาหมอกควัน” (ค่า PM 2.5 เกินมาตรฐาน) แล้วเราก็ด่าชาวเขาว่าเผาป่า แต่เราก็ไม่รู้ว่าเขาเผาอย่างไรเผาทำไม กรุงเทพมหานครไม่ได้เผาป่าแต่ก็มี “ปัญหาหมอกควัน” มี “หมอกควัน” ตลอดปี ของเราโชคดีมีเฉพาะเดือนมีนาคม เมษายน ตอนนี้ก็ไม่มีแล้ว อากาศดีที่สุดในโลก แต่เราชอบไปโทษคนบนพื้นที่สูงว่า ทำให้ “หมอกควัน” เยอะ ที่จริงแล้ว “หมอกควัน” มีจากหลายสาเหตุ แต่เราไม่ชอบโทษตัวเอง ชอบโทษคนอื่น แล้วคนที่โทษได้ง่ายที่สุดคือกลุ่มคนเปราะบาง คนชายขอบ ชนบนที่สูง เพราะเขาไม่มีปากมีเสียง ที่จะบอกว่าไม่ใช่เพราะเขาอย่างเดียว ปัญหานี้ก็ไม่ใช่ปัญหาเฉพาะของประเทศไทย แต่เป็นปัญหาข้ามพรมแดน เราก็กลำบาก

วิชาสังคมศาสตร์ไม่ใช่วิชาที่ติดอยู่กับพรมแดน เป็นวิชาที่(ต้อง)ข้ามพรมแดน เวลานี้ผมก็สนใจศึกษา “คนงานข้ามชาติ” แล้วการที่ข้ามพรมแดน ก็นำมาสู่สังคมพหุวัฒนธรรม อันนี้ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ที่คนในสังคมไทยถูกปลูกฝังให้เป็น “ชาตินิยม” แบบคับแคบกันมานานนาน คือคิดว่าในเมืองไทยมีเฉพาะคนไทย “ไทยแท้” มีไหม มันก็ไม่มี เพราะ “ไทย” คือถูกผสมตั้งแต่แรกแล้ว ดังนั้นเมื่อเราไม่เข้าใจเรื่องสังคมพหุนิยม มันก็ทำให้เรายึดติดอยู่กับอะไรที่แข็งทื่อตายตัว ทำให้สังคมเราเปลี่ยนแปลงได้ช้า แต่สังคมศาสตร์ทำให้เรารู้ทันการเปลี่ยนแปลง แต่ขณะนี้เราติดกับ “ชาติ(ไทย)นิยม” มากเกินไป แข็งทื่อเป็นการมองสังคมแบบแข็งทื่อ ตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลง ตรงนี้เป็นมายาคติที่ยากมากที่จะแก้

ขนาดสถาบันพระปกเกล้ามีหลักสูตรเรื่องความขัดแย้งในสังคมไทย เขาเชิญผมไปอบรมบรรยายเรื่อง “ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ในภาคเหนือ-ภาคใต้ในสังคมที่เป็นพหุวัฒนธรรม” 10 ปีแล้ว เขามีนักธุรกิจ นักการเมือง มาเรียนมาเป็นลูกศิษย์พวกนี้เถียงผมใหญ่เลยเถียงแบบชาตินิยม ตามวาทกรรมที่ตัวเองถูกครอบงำมา เอารูป(หลักฐาน)ไปนำเสนอ เขายังไม่ค่อยเชื่อ หลายคนมากที่ยึดติดกับวาทกรรมเดิมๆ ทำให้สังคมไทยไม่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ทัน เพราะมันเป็นเรื่องที่สำคัญกว่า เรายังแก้จุดนี้ไม่ได้ แก้ววาทกรรม มายาคติ เหล่านี้ยังไม่ได้ ในเรื่องของกรยึดติดอยู่กับ “ความเป็นไทย”

ต่อมาเลยต้องให้ความสนใจเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม พหุวัฒนธรรม สังคมเรามันประกอบจากคนหลายคน เพราะเป็นสังคมโลกาภิวัตน์ เราต้องติดต่อสื่อสารกัน ปัญหาบนที่สูง มันไม่ใช่ปัญหาของคนบนพื้นที่สูงเท่านั้น ชาวเขาเป็นคนปลูก(พืชเศรษฐกิจ โดยเฉพาะข้าวโพดเลี้ยงสัตว์) เป็นคนเผาแต่ไม่ได้เป็นปัญหาที่เขาแต่เป็นปัญหาที่เราต่างหาก แต่เราไม่ชอบโทษตัวเอง เราชอบกินเนื้อสัตว์เพิ่มมากขึ้น ตอนเด็กๆ ผมไม่เคยได้กินไก่เลย ไม่มีใครเลี้ยง แล้วก็ไม่มีใครขาย หมูก็แทบไม่รู้จัก แต่เดี๋ยวนี้หมู ไก่ ล้นตลาด มันมาจากการกินอาหารสัตว์ ใครทำอาหารสัตว์ ใครปลูกข้าวโพดที่เป็นอาหารสัตว์ ดังนั้น(ปัญหา)มันไม่ใช่ที่ชาวเขาปลูกข้าวโพด เพราะว่าเราต้องการกินเนื้อสัตว์ ดังนั้นเราต้องโทษตัวเราเองว่า เป็นคนที่ทำให้เขาต้องทำ เพราะเมื่อก่อนเขาทำ “ไร่หมุนเวียน” แต่ละยอดดอย เป็นแต่ละช่วงปีที่ทำ “ไร่หมุนเวียน”

ปากก็ค่อยๆ ฟิ้นขึ้นมา รอบ “ไร่หมุนเวียน” ประมาณ 8-10 ปี ไม่ต้องใช้ยาฆ่าหญ้า เพราะป่าพื้นหญ้าก็ไม่มี แต่ถ้ารอบหมุนเวียนต่ำกว่านี้ต้องใช้ยาฆ่าหญ้า แต่นโยบายของรัฐ ห้ามหมุนเวียนเกิน 3 ปี หญ้าเพียบเลย ตอนนี้อยู่บ้านก็ใช้ยาฆ่าหญ้ากันเยอะ ผมขึ้นไปต้นน้ำแม่สา โรงงานผลิตปลากระป๋อง(ยี่ห้อหนึ่ง) ขึ้นไปเช่าที่ดินของชาวเขา ปลุกมะเขือเทศ บอกชาวเขาว่าคุณปลุกข้าวได้เท่าไรในพื้นที่ตรงนี้ เช่น 50 ถัง ก็ให้ข้าวไปเลย 50 ถัง แลกกับการไม่ต้องปลุกข้าวเองแล้ว แล้วเอาพื้นที่(ปลุกข้าวเดิมของชาวเขา)ไปปลุกมะเขือเทศ ปลุกเสร็จ เอาผลผลิตที่ปั่นเป็นนยาฆ่าแมลงไปล้างในห้วยต้นน้ำแม่สา และผมกินน้ำประปาที่มาจากน้ำแม่สา ผมสะดุ้งเลย เราไปโทษชาวเขาแต่จริงๆ ชาวเขาเหล่านี้ขึ้นไปทำการเกษตรบนที่สูง ใช้ยาฆ่าแมลงกันเยอะ ปลุกข้าวโพดกันเยอะ ก็เผากันเยอะ และไม่ได้เผาแค่ในประเทศ ผมเดินทางไปพม่า รัฐฉาน ชุมชนไทดำที่ในเวียดนามเหนือ เดิมนั้นพื้นที่เหล่านี้กลายเป็น corn belt คือปลุกข้าวโพดตั้งแต่ (แนวพรมแดน) พม่า ไทย ลาว เวียดนาม (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเทือกเขา ชายแดนธรรมชาติ) แล้วใช้เมล็ดพันธุ์(ยี่ห้อ)เดียว .. รู้เลยมาจากไหน

ดังนั้นปัญหาที่เกิดบนที่สูงจริงๆ เราจะเห็นเฉพาะชาวเขาที่ทำ แต่สาเหตุก็มาจากเราที่ไปกินเนื้อสัตว์มากขึ้น บริษัทที่ผลิตอาหารสัตว์ต่างๆ เหล่านี้ เขาก็จะต้องไปปลุกบนที่สูง ดังนั้นผมต้องการที่จะชี้ให้เห็นว่า เมื่อเราทำวิจัย เราจะพบว่าปัญหาที่เราไปกล่าวหาคนบางกลุ่มจริงๆ มันเชื่อมโยงกันหมด และเชื่อมโยงมาที่ตัวเราด้วย และนโยบายบนที่สูง(ของรัฐ)ก็ไม่เปลี่ยน

ตอนที่ผมมาเชียงใหม่ (ราวทศวรรษ 2510) มีสัมมนาใหญ่เกี่ยวข้องกับคนบนที่สูง กลายเป็นหนังสือ Farmer in The Forest มี Peter Kunstadter เป็นบรรณาธิการ⁴ ในนั้นมีทั้งนักวิชาการกฎหมาย นักวิชาการต่างสาขารวมผลงานอยู่ในนั้น แล้วข้อเสนอเดียวของหนังสือเล่มนั้นคือ ควรจะต้องให้สิทธิบางอย่างแก่คนบนพื้นที่สูง จนปีนี้ (2567)

⁴ Peter Kunstadter and others (edited). 1978. *Farmers in the Forest: Economic Development and Marginal Agriculture in Northern Thailand*. University of Hawaii Press.

ก็ปีมาแล้ว ชาวเขาก็ยังไม่มีสิทธิใดๆ ถ้าเผื่อเมื่อไหร่คุณทำกิน หรือใช้ประโยชน์บนที่ดินลาดชันเกิน 35 องศา ผิดกฎหมายหมด การที่เราไปทำให้เขาผิดกฎหมาย มันทำให้เขาคิดว่าพื้นที่ทั้งหมดเป็น “ที่หลวง” (หรือที่ของรัฐ) ไม่ใช่ที่ของเขา เมื่อคนรู้สึกว่่าที่ดินไม่ใช่ที่ของเขา เวลาเราใช้ “ของหลวง” คือเราใช้แบบไปเรื่อยๆ แต่ถ้าเป็นของตนเอง เริ่มคิดแล้วว่า “ของเรา” (ต้องใช้และดูแลรักษา) การให้สิทธิบางอย่างแก่คนบนพื้นที่สูง ตั้งแต่ทศวรรษ 2520 ก็ยังไม่ขยับเลย ผมก็สู่ว่่าตลอดชีวิตการทำงานของผม 48 ปี มันยังไม่ขยับเลย “เส้นผม” เส้นนี้เป็นเส้นผมขนาดอื่น ไม่ใช่ขนาดเดียวกับเรา

คุณหญิงสุธาวลัย เสถียรไทย ไปศึกษาต่อทำวิจัยปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัย University of Cambridge เขียนวิทยานิพนธ์ทางด้านเศรษฐศาสตร์ สร้างข้อเสนอขึ้นมาบอกว่า เราต้อง “แลกกัน” คือเราอยากได้ป่า แต่เราอยากได้ฟรี (มันเป็นไปไม่ได้) คนทำลายป่า ก็ต้องรักษาป่า เราอยากได้พื้นที่สีเขียวฟรีๆ แล้วบอกให้ชาวบ้านรักษาป่าฟรี ในโลกนี้ไม่มีฟรี ระบบทุนนิยมไม่มีฟรี คุณหญิงสุธาวลัยเสนอในวิทยานิพนธ์ของท่านว่า มันต้องแลกเปลี่ยนกัน ตอนนีเรียกว่า Paying for Environmental Service หรือ Ecological Service ถ้าคุณอยากได้บริการของสิ่งแวดล้อมที่ดี คุณก็ต้องจ่าย ไม่ใช่จ่ายเป็นเงินอย่างเดียว แต่ให้สิทธิเขา ถ้าคุณรักษาป่าดี คุณจะมีสิทธิในการใช้ป่า แต่ถ้าคุณรักษาไม่ดี คุณก็ไม่ได้สิทธิ เพราะเราจะจ่ายให้คุณต่อเมื่อคุณดูแลป่า

สาขาวิชาภูมิศาสตร์ในประเทศไทยมีอยู่ 3 สำนักใหญ่ๆ เ้าันเอง (ที่มีการเรียนการสอนระดับมหาวิทยาลัย) ภูมิศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ดังที่สุด อีกสองแห่งก็มีที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร ภูมิศาสตร์ที่คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ของเรา เป็นแบบ Interdisciplinary สังคมศาสตร์ของเรามันเป็น Interdisciplinary ตั้งแต่แรก แม้เราจะแยกย้าย (ภาควิชา) กันไป (คือแยกภาควิชา การบัญชีและบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ไปตั้งคณะใหม่ – บก.) เ้าก็ยังต้อง Interdisciplinary กันอยู่ เพราะว่่าหากเราไม่เป็น Interdisciplinary ความรู้สังคมศาสตร์มันจะมโนเอาเอง ความรู้มีหลากหลาย ถ้าคุณไม่เอามิติหลายๆ มิติ มาประกอบกัน ความรู้ของคุณก็คือความรู้ความคิดเชิงเดียวนักศึกษาเห็นหน้าผม นึกถึง “วิธีคิดเชิงซ้อน” กันหมด เพราะถ้ามัน “ไม่ซ้อน” มันไม่ได้

“ทฤษฎีไข่มดแดง” (เรื่อง “กรรมสิทธิ์การใช้ร่วมกัน” สิทธิหลายแบบหลายระดับในพื้นที่ หรือในสิ่งเดียวกัน ของชุมชน) ผมก็ไม่ได้แนวคิดนี้ได้มาจากเมืองนอก แต่ได้มาจากหน้าบ้านผมเอง จากต้นมะม่วง ดังนั้นอย่าบอกว่าทฤษฎีที่ผมพูด มาจากต่างประเทศ อันที่จริงมันได้จากการไปเห็นปรากฏการณ์จริง และทำงานร่วมกับสาขาวิชาต่างๆ และผมก็ตั้งใจที่เราจะรักษา ภูมิศาสตร์ไว้ได้ (ในคณะสังคมศาสตร์) เสียขายที่เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ แยกออกไปแล้ว ไปตั้งคณะใหม่

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาปัจจุบันมีสาขาใหม่ ผมก็เพิ่งรู้คือ Anthropology of Business ผมไม่เคยเรียนเลย ตอนนี้มีคนที่เชี่ยวชาญคือ อาจารย์จุลณี เทียนไทย ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อก่อนเราค่อนข้างต่อต้านธุรกิจ เราจะส่งเสริมเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นแต่เดี๋ยวนี้กำลังนำวัฒนธรรมท้องถิ่นให้กลายเป็น soft power ไปหมด ดังนั้นคุณจะมาอยู่เฉย ไม่เอาธุรกิจไม่ได้แล้ว เพราะวิชามันข้ามสาขาไปแล้ว ในสาขาวิชาการ ยังไม่ค่อยสหสาขานัก ตอนผมมาทำงานมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปี พ.ศ. 2519 คำขวัญจะต้องบอกว่า วิชาการในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ต้องเป็นสหสาขาวิชา อยู่ไปๆ หายเฉยเลย ผมเคยเป็นกรรมการสภาวิชาการ ดูแลหลักสูตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เกือบ 200 หลักสูตร งบประมาณแต่ละคนเขียนหลักสูตรเชิงเดียว ไม่สัมพันธ์กับใครทั้งสิ้น มีวิชาเอก ต้องมีวิชาโท ตอนหลังหลักสูตรที่ทำมา กลายเป็นไม่มีวิชาโท (ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างหลักสูตรให้มีความเป็นสหสาขาวิชา) นักศึกษาจบสำเร็จการศึกษาออกไป จำนวนไม่น้อยไม่ได้ใช้วิชาเอกทำมาหากิน แต่เขาใช้วิชาโท ตอนหลังผมเลยบอกว่า ถ้าหลักสูตรไหน ที่เสนอเข้ามา ไม่มีวิชาโท ไม่ให้ผ่าน..

ความรู้ต่างๆ มาจากการวิจัย ความรู้สังคมศาสตร์เป็นพลวัต เปลี่ยนแปลงไปตามสังคม ตามยุคสมัยของโลก จะไปเอาทฤษฎีเมื่อก่อนมาพูดเดี๋ยวนี้ก็ได้

เดี๋ยวนี้โลกยุคดิจิทัลแล้วเวลานี้เราส่งผ่านความรู้ไม่ใช่แค่ด้วยปาก เสียง ตัวต่อตัว เราส่งผ่าน cyber space เป็นการนำความรู้สู่สังคม มันจะทำให้อคติ มายาคติ ต่างๆ ลดลงไป ผมหวังอย่างนั้นนะ เพราะนักศึกษา คนรุ่นใหม่ เขาเข้าถึงความรู้ได้ง่ายขึ้น ดังนั้นคนทั่วไป เปิดมือถือก็เข้าไปได้แล้ว ข้อมูลข่าวสาร ดังนั้นความรู้สังคมศาสตร์

ผู้สังคม จะเป็นจริงอย่างที่ผมฝันเอาไว้หรือไม่? ปัจจุบันเราไม่ใช่แค่สอนนักศึกษาเท่านั้น แต่คนทั่วไปก็ควรได้รับประโยชน์จากการจัดการการเรียนการสอน จากงานวิจัย งานบริการวิชาการ ของเราด้วย